

Πίνακας περιεχομένων

<i>Κατάλογος εικόνων</i>	11
<i>Κατάλογος πινάκων</i>	11
<i>Πίνακας βραχυγραφιών</i>	12
<i>Πρόλογος του Διευθυντή της Σειράς</i>	13
<i>Ευχαριστίες</i>	15
Εισαγωγή	19
1. Θεωρητικό Υπόβαθρο και Προβληματισμός	25
1.1 Σώματα Κειμένων	25
1.2 Ανάπτυξη, λειτουργική οριοθέτηση, χαρακτηριστικά ΣΚ	26
1.2.1 Τυπικότητα και Σώματα Κειμένων Αναφοράς	27
1.2.1.1 Αναφορά και Ειδικά ΣΚ	30
1.2.1.2 Υπογλώσσες και Ειδικά ΣΚ	32
1.2.2 Αντιπροσωπευτικότητα. Σχεδιασμός ΣΚ και δειγματοληψία	42
1.2.2.1 Διαδικασία και κριτήρια δειγματοληψίας	45
1.2.2.2 Εξωτερικά και εσωτερικά περιγραφικά κριτήρια	49
1.2.3 Κειμενική λειτουργία: Θεματικός προσδιορισμός	52
1.2.3.1 Θέμα και αναφορικότητα	56
1.2.3.2 Θέμα και παραθετικές συσχετίσεις	60
1.2.4 Γλωσσικές συμβάσεις και τυπολογία κειμένων	64
1.2.4.1 Υπόβαθρο εργασίας	64
1.2.4.1.1 Συστατικά των πραγματώσεων ομιλίας	65
1.2.4.1.2 Γλωσσικές λειτουργίες. Halliday	67
1.2.4.1.3 House και Biber	77
1.2.4.1.4 Είδη κειμένων, επίπεδο λόγου και ύφος	79
1.2.4.2 Ταξινομικές προσεγγίσεις	85
1.2.5 Επαναπροσδιορίζοντας την αναφορά. Οπορτουνιστικά ΣΚ	96
1.3 Συμπερασματικές παρατηρήσεις	101
2. Μεθοδολογία και Υπολογιστικά Εργαλεία Διαχείρισης ΣΚ	103
2.1 Κατάλογοι λεξιλογίου	103
2.2 Κατάλογοι συχνοτήτων και λεξική πυκνότητα	106
2.3 Δέξεις-κλειδιά. Firth και Williams	110
2.4 Παραθέσεις	113
2.4.1 Ιδιωματικότητα και πολιτισμικό-ιδεολογικό πλαίσιο	120
2.4.2 Παραθετικά ασυμβίβαστα και Σώματα Κειμένων	126
2.5 Συμφραστικοί πίνακες	128
2.5.1 Ανάλυση συμφραστικών πινάκων	131
2.6 Συμπερασματικές παρατηρήσεις	136

3. Καθολικά και Νόρμες της Μετάφρασης	139
3.1 Στόχευση και γενική εννοιολόγηση	139
3.2 Περί καθολικών. Από τις περιπτώσεις στα συστημικά φαινόμενα	143
3.2.1 Γενικευτικές θεωρήσεις	147
3.3 Χαρακτηριστικά της Μετάφρασης και περιγραφικές προσεγγίσεις	152
3.3.1 Gideon Toury και η «κοινωνιολογία των κειμένων»	153
3.3.1.1 Νόρμες μεταφραστικής συμπεριφοράς	157
3.3.1.2 Οι κατά Toury πιθανολογικοί νόμοι της Μετάφρασης	164
3.3.2 Mona Baker, μεταφραστικά καθολικά και ΣΚ	168
3.3.2.1 Αποσαφήνιση	170
3.3.2.2 Απλούστευση	182
3.3.2.3 Εξομάλυνση	193
3.3.2.4 Εξισορρόπηση και σύγκλιση	201
3.4 «Νόμοι» και «καθολικά». Συμπερασματικές παρατηρήσεις	204
3.4.1 Μεθοδολογικές συγχύσεις και Θεωρία του Σκοπού	210
3.4.2 «Νόμοι», «καθολικά» και μεταφραστική έρευνα	213
4. Μεταφραστικές Εφαρμογές και ΣΚ	219
4.1 Προσδιορίζοντας τα ΣΚ μεταφραστικής αξίας	219
4.2 Τύποι Σωμάτων Κειμένων, λειτουργίες και οριοθετήσεις	222
4.2.1 Το «γλωσσικό ζήτημα» στην περιγραφή των ΣΚ	233
4.3 Παράλληλα και Μικτά Σώματα Κειμένων	235
4.3.1 Διαθεσιμότητα και κατεύθυνση παραλλήλων ΣΚ	235
4.3.2 Χρήσεις παραλλήλων ΣΚ	236
4.3.3 Συγκριτική γλωσσολογική ανάλυση και παράλληλα ΣΚ	240
4.3.4 Εκπαίδευση μεταφραστών και ΣΚ	243
4.3.4.1 Εξαγωγή διγλωσσικής ορολογίας	246
4.3.4.1.1 Εφαρμογές CAT και λεξιλογική πληροφορία	252
4.3.4.1.2 Μικτά ΣΚ και σημασιολογική πληροφορία	254
4.3.4.2 Διδακτική αξιοποίηση ad hoc αναπτυσσόμενων ΣΚ	256
4.3.4.3 Οπορτουριστικά ΣΚ. Επισημείωση σφαλμάτων	258
4.3.4.4 Παράλληλα ΣΚ και μεταφραστικές στρατηγικές	260
4.4 Συγκρίσιμα Σώματα Κειμένων	262
4.4.1 Συγκρισιμότητα Σωμάτων Κειμένων	265
4.4.2 Συγκρίσιμα ΣΚ αναφοράς στη Μετάφραση	267
4.4.2.1 Κειμενικές πραγματώσεις και φυσικότητα του λόγου	271
4.4.2.2 ΣΚ αναφοράς και εκπαίδευση μεταφραστών	274
Συμπεράσματα	279
<i>Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία</i>	291
<i>Βιβλιογραφία στην Ελληνική</i>	321
<i>Παράρτημα</i>	327
<i>Ευρετήριο Ονομάτων</i>	337
<i>Ευρετήριο Όρων</i>	343

Συμπεράσματα

Στην εργασία μας αυτή επιχειρήσαμε μία σύνθεση των θεωρητικών και μεθοδολογικών προσεγγίσεων στο πολύπλευρο, δύσκολο, όσο και γεμάτο προκλήσεις οικείο πεδίο. Η μεγάλη ποσοτική αύξηση της διαθεσιμότητας Σωμάτων Κειμένων, στις λεγόμενες «μειζονες» γλώσσες, ιδίως δε την Αγγλική, από τα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας, επιβεβαίωσε σε μεγάλο βαθμό τις σχετικές προβλέψεις (ενδεικτικά: McEneary & Wilson 1994 στο McEneary & Baker 2003: 89).

Παράλληλα, η αξιοποίηση ΣΚ στη μεταφραστική πράξη και μέθοδο, όπως σταχυολογήθηκε στις ενότητες της παρούσας εργασίας, προσδίδει σημαντική νέα ώθηση στην έρευνα της διαδικασίας της Μετάφρασης, όσο και θέτει νέες προκλήσεις για τη Θεωρία και τη Διδακτική της Μετάφρασης. Σταθήκαμε, σε αυτήν την εργασία, ιδιαίτερος στο ερευνητικό και μεθοδολογικό υπόβαθρο που συντίθεται από την εννοιολόγηση των μεταφραστικών καθολικών, παραβάλλοντάς το, στο μέτρο του δυνατού, με την προσπάθεια για ερευνητική και μεθοδολογική συστηματοποίηση του θεωρήματος περί πιθανολογικών νόμων στη Μετάφραση, όπως αυτό οριοθετείται από τις συστημικές θεωρίες της Μετάφρασης, που συντίθενται από τον Toury και τους συνεχιστές του. Επιχειρήσαμε, τέλος, μία κατά το δυνατόν συνθετική παρουσίαση της τρέχουσας πρακτικής, σε ό,τι αφορά στην αξιοποίηση των συλλογών γλωσσικού υλικού, υπό μορφήν παραλλήλων, συγκρίσιμων και μικτών Σωμάτων Κειμένων στην πρακτική και – κυρίως – στη διδακτική της Μετάφρασης.

Το τρέχον επίπεδο των ερευνητικών προσπαθειών, διεθνώς, διατυπώνει σε νέες βάσεις τον θεωρητικό προβληματισμό περί την ταυτότητα, την καταλληλότητα της χρήσης, όσο και τη στόχευση κατά τον σχεδιασμό Σωμάτων Κειμένων, γενικής ή και ειδικής γλώσσας.

Ο θεωρητικός προβληματισμός αυτός, όπως εξετέθη στην πρώτη ενότητα της εργασίας μας, αναδεικνύει σε σαφείς και άκρως πρακτικούς όρους τη λειτουργία της αναφοράς, ως ζητούμενο για κάθε κειμενική συλλογή που προκύπτει από ή αποσκοπεί στη μεταφραστική μεθοδολογία και πράξη. Η πλήρωση της λειτουργίας αυτής αποτελεί πρόκληση, όσο και ερευνητικό έναυσμα, για κάθε προσπάθεια ανάπτυξης διαγλωσσικού

Σώματος Κειμένων, δεδομένου ότι η ισορροπία του κειμενικού υλικού – ακρογωνιαίος λίθος της επιδιωκόμενης λειτουργίας – θεμελιώνεται ακριβώς στην ισορροπία των κριτηρίων τυπολογικού χαρακτηρισμού και ταξινόμησης των πραγματώσεων λόγου.

Αναμφίβολα, η γενίκευση στο επίπεδο αυτό, υπό μορφή πρωταρχικής κατηγοριοποίησης περιγραφικών συστημάτων και συνόλων, μπορεί να αποδειχθεί τελικώς επωφελής για τη ζητούμενη ισορροπία κατά την ανάπτυξη μονογλωσσικών Σωμάτων Κειμένων. Στην περίπτωση, όμως, πολυγλωσσικού υλικού, δεδομένης μάλιστα της «απουσίας παραλληλίας μεταξύ ΓΠ και ΓΣ, τόσο στο ενδογλωσσικό όσο και στο εξωγλωσσικό επίπεδο» (Σελλά 1992), θέτει επί τάπητος την ανάγκη για σαφή οριοθέτηση της λειτουργίας και του επικοινωνιακού σκοπού των κειμένων που εντάσσονται στην εκάστοτε συστηματική συλλογή, με χρήση διαφανών περιγραφικών όρων και κριτηρίων, τόσο ποιοτικών όσο και ποσοτικών.

Η ανάγκη για συγκρισιμότητα του υλικού στα διαγλωσσικά ΣΚ αποτελεί, εν τέλει, έναυσμα για μία εκ νέου λειτουργική οριοθέτηση θεμελιωδών εννοιών στην πράξη και τη θεωρία της Μετάφρασης, όπως είναι η κειμενική τυπολογία, η ισοδυναμία, η αποδεκτότητα και το καταστασιακό περιβάλλον των γλωσσικών πραγματώσεων. Όπως δείχθηκε στην πρώτη ενότητα του ανά χείρας πονήματος, η λειτουργική οριοθέτηση αυτή μπορεί να βασιστεί, σε πρώτο χρόνο, σε εξωτερικά κριτήρια περιγραφής, τα οποία μπορούν να συστηματοποιούν τα γραπτά και προφορικά κειμενικά τεκμήρια, ως εκφάνσεις κοινωνικο-πολιτισμικών πραγματικοτήτων, κατά περίπτωση ή και κατά γλωσσικό κώδικα. Δείχθηκε όμως – και μάλιστα εμφατικά – ότι σε τελευταία ανάλυση, η απλή εξωτερική συστηματοποίηση των κειμενικών τεκμηρίων είναι ατελέσφορη στη διαγλωσσική μεταφραστική έρευνα, πολλώ μάλλον δε όταν αυτή εισέρχεται στο δύσβατο πεδίο της περιγραφής συστημικών φαινομένων. Εν τέλει, ο συνδυασμός εξωτερικών και εσωτερικών ταξινομικών και αναλυτικών κριτηρίων, ή εντατικής και εκτατικής περιγραφής (Sinclair & Ball 1996), μπορεί να λύσει τον τυπολογικό «γρίφο», ο οποίος χαρακτηρίζει όλες τις προσπάθειες στο πεδίο των διαγλωσσικών ΣΚ, σχεδόν κατ' αξίωμα.

Ανατρέχουμε, συνεπώς, στις μεθόδους της Περιγραφικής Συγκριτικής Γλωσσολογίας, όσο και, συνηθέστερα, της Συγκριτικής Γλωσσολογίας που εστιάζει στη Σημασιολογία (πβ. Σελλά, *ibid.*), για να εισέλθουμε στην ενδογλωσσική αποκωδικοποίηση των – *sensu* Toury 1995a – κειμενημάτων

και στη διασύνδεσή τους με την – πραγματολογικής υφής – εκτατική, εξωτερική περιγραφή. Το εγχείρημα αυτό δεν είναι στατικό, παρά ανατροφοδοτείται διαρκώς όσο εμβαθύνει η έρευνα και γενικεύονται τα πορίσματά της. Η έκταση, δε, των εμπειρικών δεδομένων επιβάλλει γενίκευση, συστηματοποίηση, κοινό γλωσσικά επιστημονικό κώδικα. Εν ολίγοις, πράγματα διόλου αυταπόδεικτα για έναν νέο, σχετικά, επιστημονικό κλάδο με σημαντικά, εισέτι, επιστημολογικά κενά (Stubbs 1996, Chesterman 2004, Marco 2007).

Ποιο είναι όμως το ζητούμενο; Είναι, κατ' αρχάς, σαφές ότι η προσέγγισή μας είναι περιγραφική. Αναμφίβολα, στην περίπτωση της μεταφραστικής έρευνας, η προσπάθεια εκκινεί επί μίας θεωρητικής βάσεως, επί ενός συνόλου υποθέσεων εργασίας. Στο οικείο πεδίο, το έναυσμα δόθηκε από τις εργασίες της Baker (1995 κε) για τα καλούμενα «μεταφραστικά καθολικά», ως φαινόμενα ιδιάζοντα της μεταφραστικής πράξης και διαδικασίας και ανεξάρτητα του ζεύγους (ή των ζευγών) γλωσσών των κειμένων υπό μελέτη. Η πληθώρα των ερευνών, ακριβώς στη βάση αυτής της υπόθεσης εργασίας, κατατείνει, ως συνισταμένη, στο ότι όντως η υπόθεση ήταν και παραμένει αξιόλογη και δυνάμει επιστημονικά παραγωγική. Κι αυτό, όχι γιατί η υπόθεση εργασίας της Baker μπορεί να λογιστεί ως νέο μεταφραστικό μοντέλο ή, εν τέλει, ως στοιχείο νέας μεταφραστικής θεωρίας (άλλωστε δεν αξιώνει κάτι τέτοιο), αλλά κυρίως γιατί συνθέτει, έστω και αδηλώς, ένα σύστημα αναφοράς για τη μελέτη του μεταφραστικού φαινομένου σε όρους Περιγραφικής Συγκριτικής Γλωσσολογίας.

Η εστίαση του ερευνητή αποστασιοποιείται, κατά συνέπεια, από τα «παραδοσιακά» κανονιστικά και προδιαγραφικά μοντέλα προσέγγισης της μεταφραστικής συμπεριφοράς και εισέρχεται στο πεδίο των μετρώμενων τεκμηρίων, με έμφαση στο λεξιλόγιο και τις συντακτικές δομές των δια-γλωσσικών πραγματώσεων λόγου. Διερευνώντας τα καλούμενα μεταφραστικά καθολικά, εισερχόμαστε, τελικώς, στο φαινόμενο της ισοδυναμίας, ή ακριβέστερα, στην έννοια της δυναμικής ισοδυναμίας κατά Nida (πβ. και Σελλά 1992, Philip 2009, Κεντρωτής 1996), με ενδογλωσσικό αναλυτικό εργαλείο που ανατρέχει κατά κανόνα στο λεξιλόγιο του κειμένου. Οι εφαρμογές υπολογιστικής ανάλυσης του κειμενικού υλικού, όπως σταχυολογήθηκαν στη δεύτερη ενότητα της ανά χείρας εργασίας, υποστηρίζουν αυτό το εγχείρημα.

Επανερχόμενοι, όμως, στο εξωτερικό σκέλος των περιγραφικών και αντιπαραβολικών κριτηρίων τυπολόγησης γλωσσικών τεκμηρίων και δια-γλωσσικών φαινομένων, ερχόμαστε αντιμέτωποι, καταφανώς, με σημαντικό επιστημολογικό και, κατ' αυτήν την έννοια και μεθοδολογικό, έλλειμμα. Η «κειμενοκεντρική» και συχνά εκτατικά περιορισμένη προσέγγιση των μελετών περί τα μεταφραστικά καθολικά (3.3.2) πρέπει να συμπληρωθεί από μία επαρκή μεταφραστική θεωρία, η οποία θα προσεγγίζει κοινωνιογλωσσολογικώς την πράξη και το επιτέλεσμα της Μετάφρασης. Οι – κατά Toury – πιθανολογικοί νόμοι και οι νόρμες της, καλούμενης, μεταφραστικής συμπεριφοράς επιτρέπουν, ή για την ακρίβεια μπορούν να επιτρέψουν, μία συστηματοποίηση της εξωτερικής περιγραφής. Κομβικές είναι επίσης οι έννοιες των λογιζομένων μεταφράσεων και, κατ' επέκταση, των λογιζομένων πρωτοτύπων πραγματώσεων λόγου σε μία φυσική γλώσσα, και ιδιαίτερα στις τεχνικές, καλούμενες, υπογλώσσες της. Πράγματι, η ενδογλωσσική εξέταση (δυνάμει) καθολικών της μεταφραστικής διαδικασίας και επιτέλεσης φαινομένων (αποσαφήνιση, απλούστευση, εξομάλυνση, κ.ο.κ.) ξεκινάει από τη στοιχειώδη διάκριση (ή παραδοχή περί διάκρισης) μεταξύ πρωτοτύπου και μεταφράσματος. Ακόμη όμως και σε κειμενικά είδη (π.χ. το λογοτεχνικό) στα οποία η διάκριση αυτή είναι αναμφίβολη, το περιγραφικό μοντέλο των «μεταφραστικών καθολικών» δεν αρκεί για να προσεγγίσουμε επαρκώς τα φαινόμενα που χαρακτηρίζουν τη μεταφραστική συμπεριφορά. Απαιτείται συστηματική καταγραφή της αποδεκτότητας του κειμενικού υλικού από το οποίο αντλούμε τα τεκμήρια «καθολικότητας», γιατί αλλιώς το κειμενικό υλικό στερείται ισορροπίας – εν ολίγοις, δεν μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί υλικό αναφοράς. Το μοντέλο της συστηματοποίησης αυτής είναι κοινωνιολογικό-κοινωνιογλωσσολογικό (Jackson 1963, Cordeir 1973) και εστιάζει στις νόρμες γλωσσικής συμπεριφοράς και τη διαγλωσσική αντιπαραβολή τους (3.3.1, Toury 1995a).

Εάν εφαρμοστεί συστηματικά σε εκτενές γλωσσικό υλικό, ως σύνολο εξωτερικών περιγραφικών κριτηρίων, πιστεύουμε ότι μπορεί να επιτρέψει την υπέρβαση της απλής διάκρισης μεταξύ πρωτοτύπου και μεταφράσματος (ή ΚΠ και ΚΣ). Την υπέρβαση αυτή, δε, θεωρούμε αναγκαία, όχι γιατί δεν υφίσταται σχέση μεταξύ ΚΠ και ΚΣ, αλλά γιατί «μια θεωρητική προσέγγιση της Μετάφρασης [...] η οποία φιλοδοξεί να έχει και περιγραφικό χαρακτήρα θα πρέπει να ενσωματώνει και εκείνες τις περιπτώσεις όπου το μετάφρασμα δεν πληροί τους όρους μιας ιδεατής σχέσης με το πρωτότυπο» (Μπατσαλιά & Σελλά 1994: 97). Δεν είναι δυνατόν, σε άλλους όρους,

όταν επιχειρούμε να συστηματοποιήσουμε πορίσματα και να διατυπώσουμε γενικεύσεις, να παραβλέψουμε το αυτονόητο: ότι οι κειμενικές πραγματώσεις δεν αποτελούν αυτοτελείς λειτουργικές μονάδες σε ένα γλωσσικό σύστημα, αφ' εαυτού προερχόμενες, αλλά ότι, αντιθέτως, κάθε τέτοια πραγμάτωση εγγράφεται στο σώμα των πραγματώσεων του συγκεκριμένου «τύπου» ακολουθώντας διαφορετικές αποτυπώσεις του γενικώς παραδεκτού – στο επίπεδο του καταστασιακού ιδιώματος – αλλά και εν τέλει σημειώνοντας διαφορετικό βαθμό «επιτυχίας» σε σχέση με το γενικώς παραδεκτό αυτό. Πρέπει, εν ολίγοις, να προσδιορίσουμε στο μέτρο του δυνατού τις νόρμες, προτού επιχειρήσουμε την όποια γενίκευση. Και για τούτο, καλούμαστε να αξιοποιήσουμε τα υφιστάμενα μεθοδολογικά και τεχνικά-τεχνολογικά εργαλεία, όπως σταχυολογήθηκαν στην παρούσα εργασία μας.

Ο προσδιορισμός αυτός, ή άλλως η οριοθέτηση της αποδεκτότητας του κειμενικού υλικού, πιστεύουμε ότι μπορεί να συσχετισθεί με τη λεπτομερειακή οριοθέτηση της λειτουργίας κάθε επί μέρους δείγματος, για την οποία ιδιαίτερη αξία έχει, πιστεύουμε, η εννοιολόγηση και επιμέτρηση της ειδικής προθετικότητας (Σαριδάκης 1999, Saridakis 2000a, Batsalia 1997: 16) των κειμενικών πραγματώσεων. Ο συνδυασμός αυτός μπορεί, σε δεύτερο χρόνο, να εμπλουτίσει και εν τέλει να συστηματοποιήσει την έννοια του «υποδείγματος», η οποία είναι κομβική και στο διδακτικό και στο παραγωγικό περιβάλλον της Μετάφρασης. Είναι (σχεδόν) αυτονόητο ότι στη μεταφραστική πράξη, όσο διευρύνεται η δυνατότητα αναδρομής σε πηγές άντλησης υλικού τεκμηρίωσης και αναφοράς, λόγω και της ποσοτικής αύξησής τους (π.χ. Διαδίκτυο) και της ανάπτυξης εξειδικευμένων υπολογιστικών εφαρμογών ανάλυσης και συστηματικής καταγραφής γλωσσικού και μεταφραστικού υλικού (βλπ. την ενότητα 2 της ανά χειρας εργασίας), τόσο το δείγμα (token) τείνει να θεωρείται υπόδειγμα (model) και τόσο το παράδειγμα (example, εν προκειμένω για συστήματα EBMΤ και CAT) να «αποκειμενοποιείται», να απεκδύεται του καταστασιακού περιβάλλοντος και του επικοινωνιακού σκοπού εντός του οποίου πραγματώθηκε πρωταρχικώς το μελετώμενο κείμενημα.

Τελικώς, κάθε τεμάχιο, κάθε κείμενημα, μίας και της αυτής πραγμάτωσης λόγου περιβάλλεται δυνητικώς από διαφορετικό βαθμό αξιοπιστίας, όσο και προϊούσας και δυνάμει αποδεκτότητας. Είναι ακριβώς αυτή η αμαλαματοποίηση (ή υβριδοποίηση) της υστερογενούς γλωσσικής εκφο-

ράς – με την υστερογένεια εδώ να εξετάζεται είτε δια-γλωσσικά, κατά Μπαμπινιώτη (1994: 33-34) είτε και ενδογλωσσικά – που διαμορφώνει υπερ-γλωσσικές νόρμες ως συνθέσεις συλλογικών και ατομικών επιπέδων (Μπαμπινιώτης 1986: 66-67). Υπάρχουν, μάλιστα, κειμενικά είδη στα οποία ο δυνητικός αυτός χαρακτήρας αποκτά καθολικότητα. Ένα κείμενο (λογιζόμενο ως μετάφρασμα) πρακτικών του ΕΚ που έχει συνταχθεί με χρήση του συστήματος EURAMIS αποτελεί αμάλγαμα όλων των δυνατών συνδυασμών βαθμού επιμέλειας και αποδεκτότητας των κειμενημάτων που περιέχει. Το αυτό ισχύει, λίγο-πολύ, και στα τεχνικά κειμενικά είδη των παραγωγικών μεταφραστικών περιβαλλόντων. Είναι προφανές ότι δεν υφίσταται πλέον στις περιπτώσεις αυτές η κλασική εννοιολόγηση ΚΠ-ΚΣ. Η πραγμάτωση λόγου σε συγκεκριμένα είδη τείνει συνεπώς να καταλύεται, κατά τρόπο μη ελέγξιμο, από το φαινόμενο της παρεμβολής. Το φαινόμενο αυτό, όμως, δεν αρκεί πλέον να εξεταστεί σε συμβατικούς περιγραφικούς όρους ΓΠ-ΓΣ για κάθε επί μέρους κειμενική πραγμάτωση, στο βαθμό μάλιστα που η σχέση αυτή μεταξύ των γλωσσικών συστημάτων μπορεί, πλέον, να αντιστρέφεται για ορισμένα κειμενικά είδη, ακόμη και στο εσωτερικό ενός και μόνου κειμένου. Πρέπει, πλέον, η παρεμβολή να αναζητηθεί και ενδογλωσσικά – με ποιον ή ποιους μηχανισμούς και με ποια γλωσσικά μέσα ιεραρχείται εν τέλει η κατά τα ανωτέρω υστερογένεια στα επί μέρους κειμενήματα – και υπεργλωσσικά ή, σε όρους του Toury, να συνδυαστεί με τη μελέτη της αύξουσας, υπερ-γλωσσικής τυποποίησης κατά το πώς αυτή αποτυπώνεται σε συγκεκριμένα γλωσσικά μέσα, κυρίως στο λεξιλογικό και το συντακτικό επίπεδο.

Οι αρχικές υποθέσεις εργασίας για την απάντηση στο ζητούμενο συμπληρώνονται, συνεπώς, από την εστίαση στους *πιθανολογικούς νόμους* (probabilistic laws) της Μετάφρασης και της μεταφραστικής συμπεριφοράς, ως κοινωνιογλωσσολογικώς διερευνητέες και υποκείμενες σε διαδικασία απόδειξης οντότητες. Εν τέλει και κατά τη γνώμη μας, οι οντότητες αυτές επιστεγάζουν τις άρρητες και συχνά «αυτόματες» διεργασίες για την επίτευξη μεταφραστικής ισοδυναμίας:

«Μελετώντας μάλιστα ένα μεγάλο αριθμό μεταφρασμένων κειμένων θα μπορούσαμε να εξαγάγουμε ορισμένες *σταθερές πιθανοτήτων Μεταφραστικών Ισοδυνάμων*, τις οποίες θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ως ‘μεταφραστικούς κανόνες’» (Σελλά 1992: 303 – η πλαγιογράφηση δική μας).

Τα φαινόμενα αυτά πρέπει εν τέλει να προσεγγιστούν συνδυαστικά με τη μελέτη των εσωτερικών – ενδογλωσσικών – και εξωτερικών στοιχείων των κειμενημάτων: «Φαίνεται πως εξετάζουμε λανθασμένα τους τεχνικούς όρους, τα δάνεια που κατακλύζουν μία φυσική γλώσσα, αν δεν λάβουμε υπόψη μας την προέλευσή τους. Είναι δυνατόν να διακρίνουμε τη φυσική ανάπτυξη, οργανικό στοιχείο μιας γλωσσικής ποικιλίας, από τις τεχνητές μορφές της, όπως η λογοτεχνική γλώσσα, που οφείλονται σε εξωτερικούς και, κατά συνέπεια, μη οργανικούς παράγοντες; Δεν βλέπουμε, άραγε, την αδιάκοπη εξέλιξη μιας κοινής γλώσσας, δίπλα στις τοπικές διαλέκτους;» (Saussure 1916: 42).

Ζητούμενο, τελικώς, είναι η – σε όρους συγκριτικής περιγραφικής γλωσσολογίας – συνδρομή στην προσέγγιση του μεταφραστικού φαινομένου, για την υποστήριξη τόσο της πράξης όσο και της διδακτικής της Μετάφρασης. Χρησιμοποιούμε εδώ τον όρο συνδρομή, παραβάλλοντας τον Pergnier, για να εστιάσουμε στην ανάγκη η προσέγγιση αυτή να αξιολογήσει την – *sensu* Saussure – *linguistique de la parole* ως ισχυρό, ίσως και ικανό, μηχανισμό απάντησης στο πρακτικής φύσης ερώτημα της μεταφραστικής διαδικασίας, το οποίο παραμένει σε κάθε περίπτωση κανονιστικής υφής:

«Οι Whorf-Sapir και οι συνεχιστές τους [...] προεξέβαλαν μόνον από τον ένα τομέα της Γλωσσολογίας στον άλλο και εξέλαβαν το μέρος ως όλον, δηλαδή εν προκειμένω τα γλωσσικά συστήματα ως σημασία και τη σύγκριση των συστημάτων ως τη μεταφραστική επιτέλεση. Είναι βέβαιο ότι η θεωρητική έρευνα στη Μετάφραση, διεξαγόμενη από μεταφραστές που δεν θέτουν ως πρώτο ερώτημα το *γιατί*, αλλά το *πώς*, μπορεί από τη φύση της να αποφύγει σε σημαντικό βαθμό αυτόν τον τύπο προβλήματος» (Pergnier 1981: 257 – η πλαγιογράφηση της πηγής).

Στο σημείο αυτό εντοπίζεται κατά τη γνώμη μας το μείζον μέρος του – ευλόγου – προβληματισμού περί την αξία των μεθόδων και πρακτικών της ΓΣΚ σε σχέση με το μεταφραστικό φαινόμενο. Η ένταξη των συστηματικών πρακτικών της ΓΣΚ στα μεταφραστικά πράγματα γίνεται πρωτίστως στο πλαίσιο των πανεπιστημιακών τμημάτων κατάρτισης μεταφραστών και διερμηνέων, με ορόσημο, όπως αναφέραμε στις οικείες ενότητες, τον προβληματισμό και τις εργασίες της Baker. Αναζητάται, σε αυτές, ένα κανονιστικό μοντέλο για τη μεταφραστική πράξη, το οποίο θα υποστηρίζεται από περιγραφικές τεχνικές και πρακτικές της εφαρμοσμένης Γλωσσολογί-

ας. Αναζητάται, σε τελευταία ανάλυση, ένα πώς για τη μεταφραστική διαδικασία, δηλούμενο όμως ως περιγραφικό και εκπεφρασμένο σε όρους εμπειρικής επαγωγικής γενίκευσης. Αναζητάται, εν προκειμένω μέσω της θεωρίας των καθολικών της μεταφραστικής διαδικασίας, μία «γλωσσολογία της μεταγλώσσας» (περιγραφής) της μεταφραστικής διαδικασίας και πράξης, για να παραφράσουμε την *linguistique de la langue* του Saussure. Η παλινδρόμηση αυτή μεταξύ των δύο *παραδειγμάτων* (paradigms) είναι κατά τη γνώμη μας μεθοδολογικώς ελλειμματική και οδηγεί δυνάμει σε πληθώρα συγχύσεων, όσο και προβληματικών παρερμηνειών (βλ. ενδεικτικώς 3.4.1). Τα πρώτα πορίσματα ερευνών που αναπτύχθηκαν με στόχο ακριβώς την υποστήριξη του θεωρήματος των μεταφραστικών καθολικών, χρονολογούμενα ήδη από τα μέσα της περασμένης δεκαετίας (βλ. 3.3.2 κε) αναδεικνύουν τον αποσπασματικό και ενίοτε διουπόστατο παραδειγματικώς χαρακτήρα του θεωρήματος.

Υπό το φως του ανωτέρω προβληματισμού, θα υιοθετήσουμε ως προς τα καθ' ημάς τη σύνθεση του Chesterman (2008: 363-379) περί της ανάγκης οριοθέτησης σε περιγραφικούς και επεξηγηματικούς όρους ενός συστημικού αιτιολογικού μοντέλου ανάλυσης του μεταφραστικού φαινομένου, το οποίο θα διερευνά τη μεταφραστική πράξη με απαγωγική μέθοδο ή με εξωτερικό, κατά τα ανωτέρω, αρχικό περιγραφικό παράδειγμα. Ο κανόνας εν προκειμένω αφορά στις υψηλές συχνότητες των εγγενών της μετάφρασης φαινομένων, οι οποίες μπορούν να εννοιολογηθούν με βάση τους περιγραφέντες *πιθανολογικούς νόμους*, κατά το πώς προτείνονται από τον Toury. Στο πλαίσιο της οικείας προσέγγισης, η οριοθέτηση αυτή απαγκιστρώνει κατά τη γνώμη μας την ανάλυση της μεταφραστικής διαδικασίας και πρακτικής από τον κατεστημένο, αλλά κατά το μάλλον ή ήττον στείρο, τελεολογικό προσανατολισμό και επιχειρεί (όσο και πρέπει) να συνδυάζει δυναμικά τα στατιστικά και ποσοτικά μεγέθη με την – κοινωνιογλωσσολογικής υφής – οντολογική ερμηνεία των παρατηρούμενων φαινομένων. Με άλλα λόγια, δεν αρκεί, ή δεν θα έπρεπε να αρκεί, ως ερευνητικός στόχος η «πλουσιότερη περιγραφή των μεταφράσεων» (Olohan 2004: 192), αλλά απαιτείται μία ουσιώδης επανεστίαση του οικείου πεδίου, μια αλλαγή παραδείγματος σε όρους Kuhn).

Είναι προφανές ότι, πέραν μίας απλής τεχνικής ή και ερμηνευτικής μεθοδολογίας, το πεδίο είναι νέο και δύσβατο. Η ευρεία διαθεσιμότητα κειμενικών συλλογών σε αρκετές δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες και δη, γλωσσο-

λογικά σχολιασμένων, συμβάλλει ήδη, έστω και δευτερεύοντα, στο πεδίο αυτό. Εξ άλλου, εργαλεία και τεχνικές NLP που αναπτύσσονται για αν εξυπηρετήσουν, πρωταρχικώς, τον – περισσότερο «πεζό» κρίνοντας με βάση το τρέχον επίπεδο της έρευνας – στόχο της ανάκτησης πληροφορίας μπορούν, πιστεύουμε, να συμβάλουν στη μελέτη του μεταφραστικού φαινομένου και προϊόντος. Αναμφίβολα, τα στατιστικά εργαλεία ανάλυσης των πραγματώσεων λόγου, όπως σταχυολογήθηκαν στη δεύτερη ενότητα της ανά χειράς εργασίας, δημιουργούν σημαντική προστιθέμενη αξία στο εδώ ζητούμενο. Πιστεύουμε ότι, εν τέλει, μέσω της συστηματικής έρευνας, είναι δυνατόν να φθάσουμε σε στατιστικά συμπεράσματα αξιοσημείωτης εμβέλειας και ότι, ανατροφοδοτικά, μπορεί να συστηματοποιηθεί καλύτερα η εικόνα του πώς η γλωσσολογική ανάλυση μπορεί να συμβάλει στο έργο του μεταφραστή (πβ. Σελλά, *ibid.*).

Συγκεράζοντας τις προσεγγίσεις ως ανωτέρω και επιχειρώντας μία αναγωγή σε επίπεδο στόχων, όπως σκιαγραφούνται από την παρούσα εργασία, θα συνοψίζαμε ως κατωτέρω.

Απαιτείται, κατ' αρχάς, η έρευνα να εστιάσει και στη διαχρονική αντιπαραβολική μελέτη δειγμάτων κειμενικού υλικού. Οι έως σήμερα προσπάθειες στο οικείο πεδίο χαρακτηρίζονται κατά κανόνα από συγχρονική προσέγγιση των εμπειρικών δεδομένων. Η αναζήτηση όμως γενίκευσης, είτε στο πλαίσιο πιθανολογικών κανόνων όπως φιλόδοξα διατυπώνεται ως στόχος κατά τα ανωτέρω, είτε στο πιο απτό παράδειγμα των μεταφραστικών καθολικών, προϋποθέτει και διαχρονική ερμηνεία του εμπειρικού υλικού. Όπως και στην περίπτωση της συγχρονικής μελέτης κειμενικού υλικού, η προτεινόμενη προσέγγιση μπορεί να οριοθετεί τα μεταφραστικά κειμενικά δεδομένα, είτε στο επίπεδο της πηγής (το αντιπαραβολικό ΣΚ να συγκροτείται από τα κείμενα ενός ή περισσότερων συντακτών και τις μεταφράσεις τους, διαχρονικώς, σε μία ή περισσότερες γλώσσες), είτε και στο επίπεδο των κειμενικών τύπων και ειδών, κατά το πώς ρητώς θα εννοιολογούνται (πβ. 1.2.4). Η διαχρονική ερμηνευτική μελέτη μπορεί, τέλος, να αφορά τόσο στη διαδικασία όσο και στο επιτέλεσμα της Μετάφρασης.

Μία γενικευμένη – θα αποτολμήσουμε και τον προσδιορισμό ολιστική – προσέγγιση του ζητουμένου με βάση τα παραπάνω μπορεί, σταδιακά, να υπερκεράσει εκ των πραγμάτων την τυπική διάκριση των – μεταφραστικής αξίας – ΣΚ μεταξύ παραλλήλων και συγκρίσιμων συλλογών και να

κινηθεί στην κατεύθυνση των συνδυαστικών αμαλαγματικών συλλογών, στις οποίες το γλωσσικό υλικό θα επισημειώνεται, κατά τεμάχια λόγου (ολόκληρα κείμενα ως και εκτεταμένες νοηματικές μονάδες [Sinclair 1994]) με βάση εκτενή κριτήρια σχολιασμού της λειτουργικότητας και της προθετικότητάς του, γενικής και ειδικής (Saridakis 2000a). Αναμφίβολα, η προσέγγιση αυτή ακολουθεί αμιγώς ανατροφοδοτική διαδικασία και απαιτεί σημαντική προσπάθεια, όχι τόσο σε ό,τι αφορά στο μέγεθος του πληθυσμού των κειμενικών συλλογών, όσο πρωτίστως για τη σύμπληξη ενός ικανού περιγραφικού μοντέλου για το κειμενικό υλικό, στο οποίο θα συνδυάζονται επιτυχώς ως αναλυτικά εργαλεία η κοινωνιογλωσσολογική περιγραφική προσέγγιση, η λεξικογραμματική (ενδογλωσσική) ανάλυση και η στατιστική ερμηνευτική προσέγγιση, ως εργαλείο της ΓΣΚ, από «γένεσώς» της (πβ. Munday 2002 στο Olohan 2004: 192).

Είναι προφανές, με βάση όσα έχουν προαναφερθεί, ότι τα προτεινόμενα μοντέλα ανάλυσης της μεταφραστικής διαδικασίας και του επιτελέσματος της δεν έχουν περιορισμό ως προς τη δυνατότητα ενσωμάτωσης στο εκάστοτε αναπτυσσόμενο ΣΚ της *A* ή της *B* φυσικής γλώσσας. Αντιθέτως, μπορούν, προσαρμοζόμενα, να αξιοποιηθούν για τη μελέτη δυνάμει οιαδήποτε ζεύγους ή ομάδων γλωσσών που έρχονται σε επαφή μέσω της Μετάφρασης. Ιδιαίτερη αξία, σε μία τέτοια προοπτική, έχουν κατά τη γνώμη μας (i) η αποκωδικοποίηση των μηχανισμών και η επιμέτρηση της έκτασης που παίρνουν τα φαινόμενα της παρεμβολής και της αύξουσας τυποποίησης όταν έρχονται σε επαφή, μέσω (και) της Μετάφρασης, γλώσσες υστερογενούς εννοιολογικής εκφοράς και (ii) η συγκριτική μελέτη αυτών των φαινομένων έναντι γλωσσών που λογίζονται ως παραγωγοί εννοιών και μορφοσυντακτικών δομών σε συγκεκριμένα υποσύνολά τους (υπογλώσσες). Το συγκεκριμένο πεδίο παραμένει ως σήμερα παντελώς ανεξερεύνητο. Αυτονόητο είναι πως οι σχετικές μελέτες πρέπει να ακολουθούν και αυτές, και με την ίδια αυστηρότητα, το ρηθέν συνδυαστικό μοντέλο κοινωνιογλωσσολογικής, λεξικογραμματικής και στατιστικής ερμηνευτικής ανάλυσης.

Τέλος, στο επίπεδο της διδακτικής της Μετάφρασης, πιστεύουμε ότι η αξιοποίηση των ΣΚ διανύει διεθνώς τα πρώτα της δειλά βήματα, εντασσόμενη σταδιακά στη μεθοδολογία και τις διδακτικές διαδικασίες εκπαίδευσης μεταφραστών και διερμηνέων συνεδρίων. Τα αποτελέσματα αυτής της ένταξης είναι, ακόμη, πενιχρά, λαμβανομένων υπόψη των δυνατοτή-

των και προοπτικών ανάπτυξης του συγκεκριμένου πεδίου, όπως τις σταχυολογήσαμε στην ανά χειράς εργασία, ιδίως δε στην ενότητα 4 και στην παρούσα ενότητα των Συμπερασμάτων. Η δυναμική αυτή δεν προοιωνίζεται, πάντως, απροβλημάτιστη. Αντιθέτως, είναι πρόδηλος ο κίνδυνος η ένταξη των ΣΚ στη διδακτική πρακτική της Μετάφρασης να εκφυλιστεί σε μία «περιγραφική περιπτωσιολογία», η οποία θα επιτρέπει τη διατύπωση οιονεί οποιουδήποτε συμπεράσματος, αναλόγως της σύνθεσης του εμπειρικού υλικού και της γωνίας θέασής του. Διατρέχουμε εν τέλει τον κίνδυνο να στραφούμε σε μία ελλειπτική ενδογλωσσική προσέγγιση του μεταφραστικού φαινομένου, το οποίο, ελλείπει επιστημονικού παραδείγματος, θα ακροβατεί μεταξύ περιγραφικής ερμηνείας και τελεολογίας και θα εξαντλείται σε μικροσκοπίες περί το λεξιλόγιο των κειμένων και των «ειδικών γλωσσών» (συνήθης και ασφαλής «διδακτική» πρακτική στη Μετάφραση), αγνοώντας το καταστασιακό – γλωσσικό και εξωγλωσσικό – περιβάλλον των κειμενημάτων και την ουσία της μετάφρασης, ως πράξης που εστιάζει στο νόημα. Ο κίνδυνος αυτός δεν αναφέρεται, πάντως, στα ερευνητικά πορίσματα της Μετάφρασης, μόνον:

«Τα πορίσματα από τη μελέτη ΣΚ μπορούν να είναι παραπλανητικά, και είναι σημαντικό να γνωρίζουμε τις πιθανές παγίδες εν τη γενέσει τους» (Hunston 2002: 1).

Για τούτο και θα πρέπει, κατά τη γνώμη μας, να επαναπροσδιορίσουμε τον ρόλο και τη βαρύτητα που αποδίδουμε στη Θεωρητική Γλωσσολογία και την εφαρμοσμένη γλωσσολογική έρευνα στις μεταφραστικές σπουδές, ιδιαιτέρως δε αυτές που στοχεύουν στην επιστημονική κατάρτιση μεταφραστών και διερμηνέων συνεδρίων σε λιγότερο ομιλούμενες γλώσσες, όπως η Ελληνική.

Στα καθ' ημάς, η αλλαγή παραδείγματος είναι, και εδώ, απαραίτητη και πρέπει (όσο και αυτονοήτως μπορεί) να συνδυάζει ως στοχευόμενο μαθησιακό αποτέλεσμα τη δυνατότητα συστηματικής αξιοποίησης των οικείων εφαρμοσμένων τεχνικών για την ερμηνεία και σύνθεση που επιχειρείται κατά τη διδασκαλία και θεραπεία αντικειμένων των ανθρωπιστικών επιστημών, τόσο κατά την πράξη της μετάφρασης όσο και κατά την ανάλυσή της ως φαινομένου. Η τρέχουσα δομή των προγραμμάτων εκπαίδευσης μεταφραστών και διερμηνέων συνεδρίων, αλλά κυρίως η έλλειψη συγκεκριμένης «στρατηγικής» προς τούτο στόχευσης, δεν επιτρέπει την ουσιώδη αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρονται από τις μεθόδους,

τις τεχνικές και τα εφαρμοσμένα εργαλεία ανάπτυξης και ανάλυσης Σωμάτων Κειμένων.

Οι μεταφραστικές σπουδές στην Ελλάδα, σήμερα, δεν αποτελούν εξαίρεση στον κανόνα αυτό. Πολλώ μάλλον δε, η οικειοποίηση των μεθόδων και των τεχνικών της ΓΣΚ εμφανίζει ήδη σημαντική υστέρηση, η οποία αναμφίβολα αντανακλά στην ποιότητα της γνωστικής αποσκευής που αποκτούν οι διδασκόμενοι και στη συνάφειά της με το ζητούμενο της εργασίας τους. Με τον όρο οικειοποίηση εδώ, προφανώς δεν περιοριζόμαστε στην απλή τεχνική γνώση των σχετικών πεδίων, η οποία κατά κοινό τόπο θεωρείται *conditio sine qua non* για τις σύγχρονες μεταφραστικές σπουδές, αλλά εννοούμε και τη δυνατότητα των διδασκομένων να συμβάλουν στην ανάπτυξη των μεθόδων, των τεχνικών και των συναφών υπολογιστικών εργαλείων. Το έλλειμμα αυτό ανάγεται, αναμφίβολα, και στην απουσία ουσιαστικής, όσο και απτά υποστηριζόμενης σε ακαδημαϊκούς όρους, στρατηγικής στόχευσης στη μεταφραστική έρευνα.